

LEGISLAȚIA PRIVITOARE LA ORGANIZAREA PATRIMONIULUI CULTURAL

Scopul principal al demersului nostru urmărește punctarea legilor care au statuat cadrul juridic al organizării și ocrotirii patrimoniului cultural. De asemenea, am avut în vedere definirea cu claritate a anumitor noțiuni, așa cum reies din textul actului normativ. În fine, dorim să subliniem de la început limitele cronologice la care s-a limitat expunerea de față. Astfel, am avut în vedere, cu precădere, epoca interbelică, dar nu ne-am limitat doar la anii dintre cele două războaie mondiale, analizând legislația relativă la subiectul de față cu începere de la 1892.

După cum au relevat studiile istoricilor preocupați de epoca modernă, după obținerea independenței de stat au fost create condiții prielnice unor transformări de esență la toate palierele societății. Țara noastră a început să joace un rol activ în zonă, devenind un factor de echilibru, războaiele balcanice din 1912-1913 relevând cu prisosință, dacă mai era nevoie, aceasta. Mai mult, în urma primului război mondial România se prezenta, din punct de vedere teritorial, cel puțin, ca una din beneficiare.

Urmările, în plan intern, au fost semnificative. S-au manifestat pregnant tendințe de modernizare în toate domeniile, în ciuda unor obstacole inerente. După depășirea dificultăților din primii ani, generate și de procesul de integrare a noilor teritorii, chiar și în ciuda reculului din anii crizei economice, România se prezenta ca un stat ce pășea ferm pe drumul progresului.

Perioada interbelică este, cu toate acestea, densă în realizări în toate domeniile (economic, social și politic). Cultura a traversat un interval de maximă dezvoltare, dovezile fiind suficient de numeroase pentru a mai insista aici. Ceea ce dorim să subliniem este faptul că datorită grijii acordate acestui domeniu, factorii responsabili au contribuit la articularea unei legislații menite să protejeze patrimoniul cultural național.

Pe marginea subiectului dezvoltat în rândurile de față există o literatură istorică pe care o putem considera, mai degrabă, săracă, motiv care ne-a încurajat întreprinderea de față¹. Vorbind despre patrimoniul cultural, ținem să precizăm încă din faza discuțiilor preliminare că ne solidarizăm cu opinia lui Ioan Opriș,² care considera că bunurile culturale trebuie privite în relație cu cadrul istoric și parametrii economico-sociali ai unui interval bine stabilit, dar, și că: "Dintr-un alt unghi de vedere, bunurile din patrimoniul cultural sunt rezultatul totalității condițiilor care au condus la păstrarea și conservarea lor. Aceasta pentru că asupra bunurilor culturale au operat atât factori agresivi, cât și alții conservativi, în urma lor realizându-se descoperirea, salvarea și includerea lor în viața socială". În acest cadru, încă din epoca modernă, principala formă de tezaurizare a bunurilor de patrimoniu a fost muzeul.

Organismul care a tutelat, începând din 1892, protejarea patrimoniului a fost Comisia Monumentelor Istorice. Cum asupra evoluției pe care legislația timpului a conferit-o Comisiei vom insista într-un studiu ulterior, subliniem doar că nume de prestigiu au ilustrat-o de la început. Dacă am aminti doar pe Nicolae Iorga, Dimitrie Onciul, Alexandru Lapedatu sau Vasile Pârvan, credem că nu ar mai fi nevoie să continuăm lista pentru a ne susține afirmația. După marele act de voință națională de la 1 decembrie 1918, activitatea Comisiei s-a extins, firesc, și

¹ Considerăm utile, în special, încercările lui Ioan Opriș, *Ocrotirea patrimoniului cultural*, București, 1986; *Istoria muzeelor din România*, București, 1994; *Protejarea mărturiilor cultural-artistice din Transilvania și Banat după Marea Unire*, București, 1988.

² I. Opriș, *Istoria muzeelor din România*, p. 8 / <https://biblioteca-digitala.ro> / www.muzeul-moldova.ro

în noile provincii. Mai mult, au fost înființate secții regionale menite să impulsioneze eforturile locale în direcția conservării patrimoniului.

Până la Marea Unire, în domeniul legislației privind protejarea bunurilor culturale se evidențiază în principal, două acte normative. Primul datează din 1892 - Legea pentru conservarea și restaurarea monumentelor publice (istorice) - iar celălalt, cu același titlu, din 1913.

Legea din 24 noiembrie 1892³ cuprindea nouă articole. Prin articolul 1 era înființată Comisia monumentelor publice, cu sediul la București. Aceasta își desfășura activitatea pe lângă Ministerul Instrucțiunii Publice, fiind compusă din cinci membri. Dintre aceștia, trei erau numiți de ministrul de resort, cu obligația ca doi dintre ei să fie membri ai Academiei, lor alăturându-li-se directorul Muzeului de antichități din Capitală și un arhitect. De notat că toți membrii ocupau funcții onorifice.

Noul organism era abilitat să alcătuiască "inventarul general al tuturor edificiilor și obiectelor vechi din țară care prezintă un deosebit interes istoric sau artistic, pentru a căror conservare urmează să se ia măsuri". De asemenea, prin articolul 3 al legii, se prevedea că "nici un monument trecut în inventarul general nu va putea fi dărâmat, reparat sau restaurat, fără prealabila autorizare a ministerului cultelor și instrucțiunii publice, care va hotărâ după ce va fi luat avizul Comisiei monumentelor publice".

Legea pentru conservarea și restaurarea monumentelor publice din 1892 a fost însoțită de un Regulament pentru conservarea și restaurarea monumentelor publice, intrat în vigoare la 28 ianuarie 1893⁴. Regulamentul era structurat pe șase capitole, fiind un instrument util de lucru, remarcabil prin precizia și concizia sa. Astfel, monumentul public era definit ca fiind "orice zidărie cu dependențele ei, aflătoare la suprafața pământului, sub pământ, precum și orice obiect vechi, care are valoarea unui monument istoric sau artistic". Aceste monumente puteau fi edificii aflate încă în exploatare sau "ruine de interes istoric".

Titlul IV al Regulamentului avea în vedere Comisia Monumentelor Istorice. Principalele atribuții ale Comisiei erau cuprinse în articolul 11:

- examinarea și aprobarea planurilor de restaurare și reparație radicale, ce ar fi afectat într-o manieră oarecare stilul sau ornamentul monumentului;
- avizarea problemelor ridicate de minister;
- inventarierea monumentelor;
- făcea propagandă în mase pentru "deșteptarea și răspândirea...simțului și percepției pentru conservarea monumentelor";
- forma și organiza o arhivă arheologică.

După două decenii, în ședința Adunării Deputaților din 28 martie 1913, iar după alte două zile în cea a Senatului, a fost votată o nouă lege pentru conservarea și restaurarea monumentelor istorice⁵. Noul act legislativ abroga, conform articolului 15, legea din 1892 și regulamentul aferent din 1893. În fapt, Comisia Monumentelor Istorice era păstrată, dar activa pe lângă "Casa bisericii". Forul tutelar rămânea Ministerul instrucțiunii publice și cultelor.

Scopul Comisiei era definit prin articolul 2:

- I. Să îngrijească de conservarea și restaurarea monumentelor istorice, fără excepție.
- II. Să supravegheze toate săpăturile și descoperirile de monumente și obiecte vechi, întâmplătoare au voite, ce se vor face.
- III. Să inventarieze odoarele vechi de la toate mănăstirile și bisericile din țară și să culeagă material pentru un *Corpus inscriptionum slavo-romanicum*.
- IV. Să îngrijească de muzeele de artă plastică și artă religioasă, care se pun prin aceasta sub directă sa conducere.

³ Vezi, M. O., 24 noiembrie 1892 (legea a fost promulgată prin decretul nr. 3658 din 17 noiembrie 1892).

⁴ *Ibidem*, 28 ianuarie 1893.

⁵ *Ibidem*, nr. 21, 28 aprilie 1913.

V. Să înlesnească înfrumusețarea muzeelor istorice regionale, unde se vor putea și vor fi de folos.

VI. Să deștepte și să răspândească în public simțul și priceperea pentru valoarea istorică și arhitectura vechilor monumente".

Ca noutăți față de legea din 1892, prin cea din 1913 Comisia Monumentelor Istorice era autorizată să publice un Buletin, iar componența sa era completată astfel: "nouă membri onorifici, numiți de minister pe timp de cinci ani prin decret regal, dintre persoanele cele mai competente în științele istorice, arheologice, arhitectonice și tehnice, cum și dintre persoanele îndeobște cunoscute ca pricepute în artele frumoase; unul cel puțin din cei nouă domni membri onorifici va trebui să fie ales de minister din membrii Sfântului Sinod..."

Prin articolul 12, era înființată Casa Monumentelor Istorice, al cărei buget urma să se formeze dintr-o alocație anuală de la bugetul statului, din subvențiile votate anual de consiliile generale județene, din legate și donații.

După cum am arătat deja, Marea Unire a schimbat datele problemei aproape în toate domeniile. În acest context, a fost adoptată o nouă concepție și în privința patrimoniului cultural, care, trebuie s-o spunem, nu se rupea de trecut. De altfel, încă de la 28 iulie 1919, la inițiativa ministrului Constantin Angelescu, a fost publicată o nouă Lege pentru conservarea și restaurarea monumentelor publice⁶. Principalele inovații erau în conexiune cu situația economico-politică de după Marea Unire. Dintre acestea amintim ideea de rezervație și luarea de măsuri penale împotriva celor care distrugau, mutilau sau înstrăinau bunurile culturale.

Întreaga acțiune era supervizată de Comisia Monumentelor Istorice, în fruntea căreia s-au manifestat doi istorici de marcă: Dimitrie Onciul (între 1919 și 1923) și Nicolae Iorga. Aceștia au inițiat o serie de acțiuni vizând extinderea conceptului de patrimoniu. Astfel, au fost luate în discuție monumentele de lemn, considerate pe drept cuvânt "minunate comori de artă românească"⁷, fiind întreprinse și campanii sistematice de săpături arheologice. De asemenea, avem sentimentul că nu greșim dacă includem la capitolul recuperarea bunurilor culturale magistrala operă sociologică patronată de Dimitrie Gusti, făuritor de școală nu doar în România.

La 29 martie 1932, Senatul a discutat și votat Legea pentru organizarea bibliotecilor și muzeelor publice, Camera urmând aceeași procedură la 4 aprilie. Actul legislativ publicat în Monitorul Oficial din 14 aprilie 1932⁸, completa Regulamentul pentru muzeul militar național, intrat în vigoare la 21 iulie 1931. Considerăm că și această lege are o importanță deosebită, că se circumscrie demersului de față, motiv pentru care ne propunem să insistăm, mai ales că este în strânsă legătură cu chestiunea organizării patrimoniului cultural.

Actul de la 12 aprilie 1932 cuprindea două secțiuni - una dedicată bibliotecilor, cealaltă muzeelor - și inevitabilele dispoziții finale. Articolul 1 stipula înființarea bibliotecilor publice "pentru răspândirea și adâncirea culturii în toate straturile poporului" în "fiecare municipiu, comună urbană și rurală". Una din prevederi se referea la situația din domeniile în care existau minorități etnice. Astfel, articolul 2 menționa că "în comunele unde populația minoritară trece peste 30% după ultimul recensământ (din 1930 - n.n.), se va organiza secție deosebită pe lângă biblioteca comună cu cărți și publicații în limba acelei minorități". Autoritatea tutelară revenea unui Consiliu care reprezenta Ministerul Instrucțiunii.

Cealaltă secțiune privea situația muzeelor. Dintre articolele sale îl reținem pe cel de-al 12-lea în care se preciza că: "Statul păstrează controlul asupra tuturor muzeelor din țară. Nici un obiect de muzeu nu poate fi scos din țară fără aprobarea Statului și dacă e de vânzare, Statul își exercită dreptul de preemțiune. Comercianții de antichități, obiecte de artă sau de orice obiect de muzeu și colecționarii care se îndeletnicesc cu adunarea acestor obiecte cu scop comercial,

⁶ *Ibidem*, nr. 82, 29 iulie 1919.

⁷ I. Oprea, *Ocrotirea patrimoniului cultural*, p. 110.

⁸ M.O., nr. 89, 14 aprilie 1932.

vor cere autorizație de la Stat.Ei sunt obligați a prezenta la cerere un inventar al obiectelor din posesia lor și a permite fotografierea sau desenarea lor.Cei care se sustrag de la această obligație vor fi pedepsiți cu patru luni închisoare și 20-50.000 lei amendă.Funcționarii oficiali de vamă care vor lăsa să treacă peste graniță obiecte de muzeu, fără aprobarea în drept, vor fi pedepsiți cu cinci luni închisoare".Am reprodus integral acest articol pentru a sublinia și prin această modalitate interesul statului în problema, importantă și sensibilă, în același timp, a păstrării în țară a patrimoniului național.

Articolul 13 al legii oferea definiția obiectului de muzeu:"tot ceea ce poate lămuri și ilustra trecutul și progresele civilizației noastre de la preistorie și până în vremea de față; obiectele preistorice de tot felul, obiecte și inscripțiuni de tot felul, obiecte și inscripțiuni greco-romane sau barbare medievale, manuscrite și tipărituri, monete de tot felul și tot felul de obiecte istorice și podoabe bisericești, tablouri de zugrăvi și pictori, precum și orice obiecte și relicve de artă în legătură cu evoluția vieții istorice și artistice".

Dintre celelalte prevederi ale legii se cuvine reținută și precizarea că muzeele aparținând statului erau echivalate cu instituțiile de cercetare științifică, personalul aferent fiind pregătit în consecință.Dispozițiile finale prevedeau că actul legislativ va fi însoțit de un regulament special.

În aceeași ordine de idei, dar fără a detalia în rândurile de față, menționăm totuși și decretul-lege pentru asigurarea patrimoniului artistic și cultural din 1940.Acesta trebuie pus în legătură cu întreaga activitate în tărâm cultural patronată de regele Carol al II-lea.De aceea, remarcăm rezultatele pe măsură, care nu trebuie să fie umbrite de personalitatea atât de controversată a monarhului în plan politic, iar decretul-lege amintit se circumscrie unei epoci.

Din analiza *in extenso* a prevederilor principalelor acte normative referitoare la patrimoniul cultural și monumentele istorice (din 1892, 1913, 1932 și 1940, ultimul menționat doar) se desprind câteva concluzii.În primul rând, ținem să subliniem că statul național modern român a pășit, după obținerea independenței pe câmpul de luptă și confirmarea ei prin tratatele internaționale, în mod ferm pe calea protejării valorilor sale de patrimoniu.Prin aceasta era, astfel, întărită ideea că un popor care nu-și păstrează trecutul nu are viitor.Noul cadru de după realizarea Marii Uniri a favorizat aceasta.A existat chiar un moment de vârf atunci când Nicolae Iorga a ajuns prim-ministru, poziție din care a sprijinit ferm actul de cultură.

O altă concluzie se referă la maniera în care statul - prin intermediul organelor abilitate, în special guvernul și Parlamentul - a înțeles să recunoască rolul oamenilor de știință, în cazul de față al istoricilor, arheologilor, muzeografilor și altor categorii înrudite.

De asemenea, prin prevederile diferitelor acte legislative au fost luate măsuri importante pentru protejarea valorilor de patrimoniu și împotriva celor care doreau să le înstrăineze.Factorii responsabili au sesizat pericolul ca bunuri aparținând națiunii să ia calea traficului de antichități și a acționat în consecință.

Bineînțeles, nu putem omite o altă dimensiune a efectelor suitei de legi avute în discuție.S-a observat din start faptul că doar legea nu este de ajuns dacă nu este dublată de instituții de resort.De aici, a rezultat grija deosebită pentru reglementarea statutului și modului de funcționare a bibliotecilor publice, muzeelor etc.Dacă am insistat uneori, aparent, excesiv asupra textului legii, principala rațiune a fost aceea a sublinierii clare a cadrului legislativ. Formulările clare și nelipsitul, aproape, regulament care însoțea diferitele norme de drept, au contribuit, fără îndoială, la protejarea patrimoniului național.

Așadar, privind retrospectiv asupra corpusului care alcătuiește legislația privind protejarea patrimoniului cultural în prima jumătate de secol, putem concluziona că acesta și-a atins în mare măsură scopurile.Un rol important a revenit Comisiei Monumentelor Istorice, dar și unei pleiade de personalități remarcabile ale vieții științifice și culturale din România.Statul a sesizat importanța problemei și, ca atare, a luat măsurile cuvenite.În fine, ținem să subliniem că

politica în domeniul cultural în intervalul de referință a vizat obiective pe termen lung, ținând de modernizarea structurilor societății și integrarea în circuitul internațional.